

УДК 346.9

В. А. Залізник*,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового права,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У статті досліджено медіацію як альтернативний добровільний спосіб вирішення господарських спорів. Виділено та проаналізовано ознаки медіації в господарському процесі. Виявлено основні недоліки застосування медіації в господарських спорах в Україні, а також з'ясовано її переваги над судовим процесом. Запропоновано способи удосконалення правового регулювання медіації в господарському процесі.

Ключові слова: медіація, медіатор, добровільність, конфліктність, альтернативне вирішення спорів.

В статье исследовано медиацию как альтернативный способ решения хозяйственных споров. Выделено и проанализировано признаки медиации в хозяйственном процессе. Выявлено основные недостатки применения медиации в хозяйственных спорах в Украине, а так же выяснили её преимущества над судебным процессом. Предложено способы усовершенствования правового регулирования медиации в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: медиация, медиатор, добровольность, конфликтность, альтернативное решение споров.

The article investigates mediation as an alternative voluntary way of solving business disputes. The signs of mediation in the economic process are distinguished and analyzed. The main disadvantages of mediation in economic disputes in Ukraine were revealed, as well as its advantages over the judicial process. The ways of improving the legal regulation of mediation in the economic process are offered.

Key words: mediation, mediator, voluntary, conflict, alternative dispute resolution.

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку української держави та права, в контексті вдосконалення господарсько-

*Zalizniak V.A., Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate professor of Financial Law Department in Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
MEDIATION IN SOLUTION OF ECONOMIC DISPUTES

го процесу, є актуальним питанням запровадження позасудових методів вирішення господарських спорів. Сьогодні суспільство потребує нових, прогресивних методів вирішення господарських спорів, з мінімальними часовими та фінансовими витратами. Вирішенням цієї проблеми може стати інститут примирення – медіація, яка, на відміну від інших альтернативних методів вирішення господарських спорів, спрямована на збереження партнерських стосунків між конфліктуючими сторонами та продовження співпраці між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіація в господарському процесі України перебуває на стадії становлення, про це свідчать наукові дослідження даного інституту таких вітчизняних учених, як О. В. Белінська, В. Б. Бучко, А. П. Гаврилішин, В. П. Козирева, В. В. Медведська, Ю. В. Розман та інших. Не дивлячись на те, що наукові праці цих дослідників можуть стати основою для вирішення певних теоретичних проблем і прийняття нормативно-правових актів у сфері медіації в Україні, проте низка питань, що стосуються впровадження цієї форми вирішення спорів у господарський процес (наприклад, щодо стадії судового процесу, на якій можливе застосування медіації), є недостатньо розробленими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теорії господарського процесуального права та вітчизняного законодавства дослідити перспективи упровадження інституту медіації в господарський процес в Україні.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**: дослідити правову природу та особливості застосування існуючих альтернативних способів вирішення приватноправових спорів; проаналізувати правові механізми інтеграції інституту медіації у правові системи багатьох розвинутих країн; визначити значення та сутність процесу медіації, умови її проведення та функції медіатора, зазначити головні переваги медіації порівняно з судовими процедурами розгляду спорів; висвітлити наявні передумови запровадження медіації в Україні.

Основні результати дослідження. Сучасний етап розвитку людства характеризується існуванням різних методів (підходів) до вирішення спорів (конфліктів), котрі умовно можна розділити на дві групи: 1) традиційні (вирішення спорів з позиції права шляхом застосування законодавчих приписів і норм у спеціально створених судах); 2) нетрадиційні (так звані «альтернативні»

способи розв'язання конфліктів – вирішення спорів з позиції інтересів шляхом пошуків компромісних рішень і досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, незалежної сторони).

До традиційних способів вирішення суперечок належать судові процедури. У разі виникнення спору, на думку переважної більшості людей, його слід вирішувати через суд, поклавши відповідальність на суддю за прийняте рішення та залишивши за собою право його оспорювати у разі незадоволення результатом. Однак, відсутність стабільного розвитку державної та судової систем, недосконалість процесуального законодавства та низька довіра суспільства до судової системи призвели до того, що сьогодні існують великі сумніви щодо можливості оперативного та об'єктивного вирішення спору в судовому порядку. Перевантаженість судів, тривалість судового розгляду, труднощі у реалізації прийнятих судових рішень свідчать про обмеженість такого підходу [1, с. 31]. Більше того, при судовому вирішенні конфлікту неминучі змагальність і протистояння сторін, і як наслідок – загострення відносин між ними та унеможливлення дійсного розв'язання спору. Це стало причиною пошуку якісно інших підходів до врегулювання конфліктів.

Альтернативні (мирні) способи передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які найбільше підходять у тій чи іншій ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, допомагають подолати конфлікт, зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці. Спори, що розв'язуються мирними шляхами, не лише не приносять шкоди суспільним відносинам, а навпаки, сприяють прогресу і мають позитивне значення для функціонування суспільства. Альтернативні способи розв'язання спорів об'єднує договірна основа їх створення, добровільність застосування, оскільки їх використання є правом, а не обов'язком особи. Їм притаманна спільна мета: мирне врегулювання спору, досягнення компромісу та збереження дружніх (партнерських) стосунків між учасниками спору [2, с. 54].

Як показує світова практика, альтернативне вирішення спорів є цілком реальним і життєздатним механізмом вирішення приватно-правових спорів між юридичними та фізичними особами. Застосування альтернативних способів вирішення спорів обумовлено об'єктивними факторами, серед яких: необхідність спрощення процедури вирішення спорів, використання наявних

методів примирення для подолання юридичних конфліктів, потреба у звільненні судових органів від значної кількості приватно-правових спорів. Тенденція розвитку українського суспільства полягає нині у зменшенні впливу держави на суспільні відносини через пряме регулювання, посилення ролі приватного права. Однак, стримуючим фактором є те, що до теперішнього часу не здійснено законодавчого закріплення терміну «альтернативне вирішення спорів». Зважаючи на існуючі наукові розробки з цього питання, альтернативні способи вирішення спорів можна визначити як сукупність різноманітних процедур, спрямованих на врегулювання правових конфліктів (спорів), що виникають у приватноправовій сфері, на основі узгодження позицій та інтересів сторін, які здійснюються недержавними органами, виходячи з принципів диспозитивності, рівноправності, добровільності та конфіденційності [3, с. 248–249].

Враховуючи розроблені теоретичні надбання та практику, що склалася на сьогоднішній день, українські науковці виокремлюють три основні альтернативні способи вирішення спорів по відношенню до офіційного правосуддя: переговори, медіація (посередництво), третейський суд.

Медіація є одним з альтернативних способів вирішення господарських спорів. У перекладі з латинської термін «медіація» («mediatio») означає посередництво [4, с. 158]. Цей інститут існує вже кілька сотень років і використовується в багатьох державах світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, Франція тощо). Альтернативне врегулювання – це група процесів, за допомогою яких вирішуються конфлікти без звернення до судових органів і здійснюється, як правило, недержавним органом чи приватною особою, та ґрунтується на принципах добровільності, нейтральності, конфіденційності, диспозитивності, рівності сторін тощо [5, с. 10].

Медіація передбачає врегулювання правового конфлікту за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні згоди [6, с. 163]. Під медіацією в господарському процесі розуміють альтернативний спосіб вирішення господарського спору, що являє собою структуровану процедуру, яка здійснюється за допомогою медіатора (незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника), який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідає інтересам кожної зі сторін конфлікту.

Умовами застосування процедури медіації в господарському процесі є: 1) наявність спору; 2) автономія волі сторін на його вирішення шляхом медіації.

Медіація в господарському процесі характеризується такими ознаками: 1) медіація – це добровільний і конфіденційний процес – структурована процедура вирішення господарського спору; 2) допомогу сторонам спору надає незалежний професійний посередник (медіатор) шляхом організації переговорів для узгодження інтересів сторін; 3) рішення в результаті медіації приймається сторонами спору самостійно. Розглянемо їх детальніше.

1. Добровільність включає свободу волі та автономію сторін, вона полягає в тому, що рішення про застосування медіації приймається учасниками господарських відносин усвідомлено, без зовнішнього примусу, при цьому вони мають право відмовитися від участі в розпочатому процесі медіації в будь-який момент до укладення медіаційної угоди. Конфіденційність означає, що будь-яка інформація, яка стала відома медіаторові під час проведення медіації, не може бути розголошена чи використана ним у судовому розгляді, якщо сторони не домовилися про інше, або якщо така інформація потрібна для заперечення міркувань державної політики, попередження шкоди фізичному чи психічному здоров'ю особи, або коли розголошення змісту медіаційної угоди необхідне для реалізації або забезпечення виконання цієї угоди. Медіація має чітку структуру та поділяється на стадії. Серед науковців немає єдності думок щодо стадій медіації, що свідчить про її гнучкість. На думку В. Резнікової, медіація поділяється на чотири стадії: 1) попередню (вступну), яка складається з підготовчого етапу (медіатор оцінює готовність сторін до медіації, пояснює її правила, свою роль у цьому процесі) та етапу індивідуальних зустрічей (медіатор вивчає позиції учасників конфлікту й забезпечує їх взаємне спілкування); 2) відкриваючу (відбувається поступове налагодження переговорів між сторонами, пояснення сторін, виклад кожною з них своєї позиції у спорі, визначаються інтереси сторін конфлікту); 3) середню (з'ясовуються невиявлені інтереси сторін, відбувається пошук й обговорення взаємоприйнятних способів вирішення спору); 4) заключну (укладення угоди) [5, с. 13]. Зазначені стадії медіації не є обов'язковими. Сторони, у свою чергу, можуть самостійно визначати порядок і форму процедур, які застосовуються, що дозволяє легко адаптувати медіацію до конкретного виду спорів.

2. Медіатор є посередником у конфлікті сторін, сприяє встановленню діалогу між ними з метою конструктивного співпраці та вирішення спору. До компетенції медіатора не входить прийняття рішення, він лише допомагає сторонам у налагодженні переговорів. Нейтральність медіатора означає, що він повинен виконувати свої обов'язки неупереджено, ґрунтуючись на обставинах справи, беручи до уваги думку сторін та не здійснюючи вольовий вплив на них під час укладання медіаційної угоди, яка приймається винятково за взаємною згодою сторін [5, с. 12]. Медіатор має бути компетентним з питання предмета спору, мати відповідну підготовку, досвід роботи у сфері господарського права, та дотримуватися професійної етики. Зауважимо, незважаючи на те, що медіатор організовує переговори між сторонами, неприпустимим є абсолютне ототожнення медіації з процесом переговорів, оскільки останній є самостійним альтернативним способом вирішення господарських спорів. Для переговорів є характерним безпосередній діалог сторін господарського спору, а при медіації він опосередковується обов'язковою участю в переговорному процесі нейтрального посередника [5, с. 11].

3. Медіатор не вправі впливати на волю сторін спору щодо прийняття конкретного рішення. Медіаційна угода є результатом спільного волевиявлення сторін, відтак знижується ймовірність процесуальних диверсій, що можливі під час судового розгляду справи, а також ускладнень, пов'язаних з апеляційним і касаційним оскарженням цих рішень та виконавчим провадженням тощо.

Зазначимо, що порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, перевагами медіації є: 1) непублічність вирішення конфлікту між суб'єктами господарювання, унаслідок чого не погіршується ділова репутація сторін спору; 2) швидкість вирішення господарських спорів, адже строки вирішення конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж у судовому порядку; 3) економічність, оскільки вартість медіації значно нижча, ніж розміри судових витрат; спрямованість на пошук компромісного рішення, яке б задовольнило інтереси кожної зі сторін тощо [2, с. 67].

Незважаючи на переваги медіації у вирішенні господарських спорів, основною проблемою її запровадження в Україні є відсутність комплексного нормативно-правового акту, який би регулював проблему застосування медіації, а саме, Закону України «Про медіацію».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Медіація у господарському процесі – це позасудовий добровільний і конфіденційний процес (структурована процедура) розв’язання конфліктної ситуації (спору) між суб’єктами господарських відносин, у котрому третя особа – незалежний і професійний медіатор надає сторонам спору посередницькі послуги для виявлення інтересів кожної зі сторін, налагодження переговорів між ними та спільного прийняття медіаційної угоди цими сторонами.

Ознаками медіації в господарському процесі є: 1) добровільність і конфіденційність процесу – структурованої процедури вирішення господарського спору; 2) допомогу сторонам спору надає незалежний професійний посередник (третя особа) шляхом організації переговорів з метою узгодження інтересів сторін; 3) рішення в результаті медіації приймається сторонами конфлікту самостійно.

Умовами застосування процедури медіації в господарському процесі є: 1) наявність спору; 2) автономія волі сторін на його вирішення шляхом медіації.

До причин, що перешкоджають становленню медіації як способу вирішення господарських спорів в Україні слід віднести необізнаність суб’єктів господарювання щодо альтернативних способів вирішення конфліктів, відсутність у сторін упевненості в ефективності та доцільності медіації, неналежне законодавче забезпечення медіації тощо.

Найкращим способом, який сприятиме тому, щоб медіація була запроваджена в Україні, на нашу думку, є прийняття відповідного закону, в якому буде окреслено коло суспільних відносин, які можуть бути врегульовані за допомогою медіаторів, принципи процедури примирення, основні поняття, форма і порядок укладення угоди про проведення процедури примирення, порядок обрання та призначення посередника тощо. Правове врегулювання процедури медіації суб’єктами господарювання за добровільною згодою, на основі спільних інтересів, не звертаючись до системи судочинства, швидко та ефективно вирішувати спори, шляхом проведення переговорів і досягнення порозуміння.

Список використаних джерел

1. *Подковенко Т.О.* Медіація як один з альтернативних способів розв’язання юридичних конфліктів / Т.О. Подковенко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2009 – Вип. 45. – С. 31–38.

2. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів / О. Гойко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. – № 6 (56). – С. 54–60.

3. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів / Ю.В. Розман // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 245–256.

4. Козирева В. П., Гаврилішин А. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів / В. П. Козирева, А. П. Гаврилішин / Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2011. – № 1–2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/misb/2011_1-2/Kozyreva_Gavrilishyn.pdf.

5. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів / В. Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 90. – С. 10–15. Reznikova V. Mediation (mediation) as a way of resolving business disputes / V. Reznikov // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. – 2012. – No. 90. – p. 10–15 [inUkrainian]

6. Зелінська Н.Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України / Н.Л. Бондаренко-Зелінська // Приватне право і підприємництво : збірник наукових праць. – Вип. 8. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2009. – С. 162–166.

References:

1. Podkovenko T.O. Mediation as one of the alternative ways to resolve legal conflicts / T.O. Podkovenko // State and Law. Legal and political sciences. – 2009 – VoI. 45. – P. 31–38. (in Ukr.).

2. Goyko O. From judicial protection to alternative methods of dispute resolution / O. Goyko // The theory and practice of intellectual property. – 2010. – No. 6 (56). – P. 54–60 (in Ukr.).

3. Rosman Yu.V. Mediation as an Alternative Way to Resolve Private Disputes / Yu.V. Roseman // Current problems of politics. – 2013. – Issue 49. – P. 245–256 (in Ukr.).

4. Kozireva V.P., Gavrilishin A.P. Mediation as an Alternative Method for the Settlement of Economic Disputes / V.P. Kozyrev, A.P. Gavrilishin / Small and Medium Business (Law, State, Economics). – 2011. – No. 1-2 (in Ukr.).

5. Reznikova V. Mediation (mediation) as a way of resolving business disputes / V. Reznikov // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. – 2012. – No. 90. – P. 10–15 (in Ukr.).

6. Zelinska N. L. Introduction of alternative ways of settling disputes: European experience for Ukraine / N. L. Bondarenko-Zelinska // Private law and entrepreneurship: a collection of scientific works. – Whip 8. – К.: SRI of Private Law and Entrepreneurship of the NPRr of Ukraine, 2009. – P. 162-166. (inUkr.).

УДК 347.453

*В. Ю. Дмитренко**,
аспірант відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАННЯ ІПОТЕЧНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

У статті проаналізовано особливості механізму захисту цивільних прав та інтересів суб'єктів виконання іпотечного зобов'язання. Розглянуто найпоширеніші випадки порушення цивільних прав та інтересів суб'єктів виконання іпотечного зобов'язання. Виявлено окремі проблеми у цій сфері і запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: іпотечне зобов'язання, виконання іпотечного зобов'язання, порушення цивільних прав та інтересів, захист цивільних прав та інтересів, судовий захист.

В статье проанализированы особенности механизма защиты гражданских прав и интересов субъектов выполнения ипотечного обязательства. Рассмотрены наиболее распространенные случаи нарушения гражданских прав и интересов субъектов выполнения ипотечного обязательства. Выявлены отдельные проблемы в этой сфере и предложены пути их решения.

Ключевые слова: ипотечное обязательство, выполнение ипотечного обязательства, нарушение гражданских прав и интересов, защита гражданских прав и интересов, судебная защита.

The article analyzes the peculiarities of the mechanism of protection of civil rights and interests of the subjects of mortgage obligation fulfillment. The most widespread cases of violations of civil rights and interests of

*Dmytrenko V.Y., Graduate student of the Department of Private Law Science and Exploring Institute of Private Law and Business named after F.G. Burchak, National Academy of Law Science of Ukraine.

PROBLEMS OF PROTECTION OF CIVIL RIGHTS AND INTERESTS OF SUBJECTS OF MORTGAGE OBLIGATION